

(4 години)

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ІВАНА АНТОНОВИЧА КОЧЕРГИ (1881-1952)

План

1. Біографічні відомості про письменника.
2. Ранній період творчості. Загальна характеристика.
3. "Свіччине весілля" – утвердження драматичної поеми як жанру в новітній українській літературі.
4. "Ярослав Мудрий". Тема твору. Історична основа. Композиція. Суперечливість образу Ярослава Мудрого.

Література

Основна:

1. Голубєва З. Видатний драматург: До 100-річчя з дня народження Івана Кочерги // Дніпро. – 1981. – № 10. – С. 124-127.
2. Дробот П. Вивчення творчості Івана Кочерги: Посібник для вчителя. – К.: Радянська школа, 1981. – 120 с.
3. Дудко В. До біографії Івана Кочерги // Радянське літературознавство. – 1984. – № 4. – С. 57-61.
4. Коломієць В. "...Я спробував відтворити": художня трансформація фольклорних мотивів та образів у ранній творчості Івана Кочерги // Українська мова та література. – 2004. – Ч. 39 (391). – С. 16-19.
5. Свербілова Т. П'єси І.Кочерги та проблема визначення соцреалізму як масової культури // Слово і час. – 2006. – № 10. – С. 8-21.
6. Ткаченко В. Драматична поема І.Кочерги "Ярослав Мудрий" // Українська мова та література в школі. – 1971. – № 11. – С. 29-36.
7. Цалик С., Селігей П. Майстер часу. Іван Кочерга // Українська мова та література. – 2005. – Ч. 21-23. – С. 15-19.

Додаткова:

1. Дудко В. До біографії Івана Кочерги // Радянське літературознавство. – 1984. – № 4. – С. 57-61.
2. Матющенко Анжела. Романтик у лабетах залізної доби: Шлях драматурга Івана Кочерги до його шедеврів «Свіччине весілля» та «Майстри часу» // Дивослово. – 2010. – № 12. – С. 48-51.

Іван Антонович Кочерга народився на Чернігівщині в містечку Носівка (поблизу Ніжина) 6 жовтня 1881 року, в сім'ї залізничного службовця. Життєвий шлях письменника мало досліджений у літературознавстві. Це зумовлене передусім бідною фактографічною базою. Тому досить важко простежити за процесом формування його уподобань і симпатій, важко навіть означити зовнішні контури життєпису І.Кочерги.

На початку 90-х років (1891) батьки переїхали до містечка Чернігова. Тут І.Кочерга успішно закінчив місцеву чоловічу гімназію. Вивчав закон божий, латинську, російську, французьку, німецьку, грецьку мови, історію, фізику, логіку математику, чистописання та ін.

1899 року І.Кочерга отримав атестат зрілості. З 1899 по 1903 рік вчився в Київському університеті св. Володимира на юридичному факультеті, де готували чиновників для царської адміністрації, органів суду й прокуратури. Улітку 1902 року він відбував військову повинність. А в квітні наступного року отримав випускне свідоцтво й отримав диплом. За фахом не працював, а поступив на канцелярську службу до Чернігівської контрольної палати.

У 1914 році на посаді старшого ревізора був переведений до міста Житомира у Волинську контрольну палату. Як чиновник дослужився до чину колезького асесора, був нагороджений орденом, виставляв кандидатуру в члени міської думи. Але це було не його життя. В Житомирі намагався увійти в російську літературу під псевдонімом Кочергін. Велику Жовтневу соціалістичну революцію сприймав стримано. У радянські часи працює спочатку на ревізорській роботі, а з 1928 року – редакціях житомирських газет "Волинський пролетарій" (з середини 1934 року "Радянська Волинь"), "Робітник" як критик і як рецензент.

1935 року переїжджає до Києва і займається виключно літературною працею.

У 1943 році переїхав до Москви. До Києва прибув після визволення міста від німецько-фашистських загарбників і проживав аж до смерті. У 1951 році помер його син Роман на 42 році життя від перепоя. А 22 грудня 1952 року помер й І.Кочерга. Поховано в Києві на Байковому кладовищі.

Першу п'єсу "Песня в бокале" (написана російською мовою) І.Кочерга написав у 1910 році. У ній у казковій формі оповідається про життя середньовічних ремісників Німеччини. Автор намагається втекти в світ казок, легенд, мрій. Твір був поставлений на сцені Харкова у 1926 році, але успіху особливого не мав.

Як драматург він сформувався лише після революції. Твори почав писати українською мовою. У 1925 році з'являється "Фея гіркокого мигдалю" (оригінальний український варіант "Попелюшки"), в якій відтворено картини життя початку ХІХ століття на Україні. Написана під впливом революції. Письменник зробив помітний крок уперед щодо філософського розуміння першопричин життєвих конфліктів та суперечностей, прийшов до визнання соціальної, класової природи міжлюдських взаємин. Світоглядна еволюція драматурга не завершилась остаточно, в чому переконує фінал твору, витриманий у благодушній тональності загального щастя й миру, характерній для більшості ранніх творів І.Кочерги.

У наступних драматичних творах І.Кочерга звертається до історичного минулого свого народу. Так, у 1927 році була написана, а опублікована 1930 п'єса "Алмазне жорно", та "Свіччине весілля" (сценічна назва "Пісня про Свічку") написане 1930 року, а надруковане 1931. Працюючи над текстами, письменник докладно вивчав епоху, старанно й вдумливо опрацьовував архівні джерела, звертався за допомогою й до спеціалістів.

Що ж до художнього осмислення історичного матеріалу, характеру конфліктів, типу героїв, то він керувався принципами М.Гоголя, про якого сам писав: "Він зовсім не брав історичних осіб. Силою свого поетичного генія він сам відтворював постать такої історичної правди, такого цільного характеру, що вона виходила більш живою, ніж справжні історичні особи". І.Кочерга теж більше покладався на фантазію, вигадку.

У драматичній поемі "Свіччине весілля" ("Пісня про Свічку") показано зіткнення інтересів київських ремісників XVI століття і литовських завойовників-експлуататорів. Ще навчаючись в університеті, письменник випадково натрапив на дві грамоти литовських князів за 1494 і 1506 роки, у яких було сказано, що в Києві простому народові заборонялося палити світло.

У творі художній вимисел майстерно поєднується з історично вірогідними обставинами життя й картинами побуту, точними деталями, що опираються на документальну основу. І.Кочерга намагався донести до читача колорит середньовічного побуту Києва, правдиво зобразити життя ремісників, їхню боротьбу за волю.

Відповідно до конфлікту персонажі поділяються на дві основні групи. Одна з них – представники народу, ремісники (Іван Свічка, Меланка, Чіп, Коляндра, Передерій, та інші), друга – литовське панство з прислугою (воєвода, граф Ольшанський, Шавула, Козеліус. Сюжет класовий, антагоністичний.

Сюжет розгортається двома сюжетними лініями – 1) показ стосунків між київськими цеховиками і воєводою з його прислужниками; 2) особисті взаємини Івана Свічки, Меланки й Ольшанського. Ці дві лінії тісно пов'язані між собою, часто переплітаються і підпорядковані авторському задуму, а саме: показати, яким нещастям для українського народу були завойовники як у суспільному, так і в особистому житті.

Поетична майстерність І.Кочерги виявляється насамперед у довершеності сюжету і композиції, у виразній психологічній окресленості персонажів, зокрема образної символіки. Образ світла і свічки, що є наскрізним, організовує дію у драматичній поемі, служить засобом розкриття конфлікту. Буквально всі події обертаються навколо цього образу. Світло протиставляється темряві: ремісничий Поділ – сяючій вогнями горі Вздихальниці, де височить замок воєводи. Прізвище Свічки теж символічне. На весіллі Івана і Меланки запалено свічки як символ непокори. Воєвода хоче осліпити Івана, щоб той більше не бачив світа – сонця. А Меланка проносить крізь бурю вогник у ліхтарику, щоб порятувати коханого. Іван же на честь Меланки прагне засвітити всі вогні в Києві. Глибоко символічним є один із метафоричних образів – тремтливий вогник свічки, що переростає в бурхливе полум'я повстання.

Свідченням високого рівня художньої майстерності І.Кочерги є глибоко психологічне розкриття характерів героїв. Представники як народної маси, так і ворожого табору вміло індивідуалізовані й типізовані. Образ Меланки це і образ простої дівчини-киянки, і поетичний символ України, як підкреслював сам автор.

Для сюжету характерне стрімке та послідовне розгортання подій. Нерідко відчутне загострення сцен, діалогів. Сюжет художнього твору часто включає в себе показ розвитку людських характерів. У аналізованій п'єсі представлені вже сформовані типи людей різних суспільних груп. Твір побудовано на зіставленнях контрастних сцен, картин, портретів, образів.

Драматург скрупульозно відтворює в п'єсі історичний колорит епохи, життя й побут ремісників, народні звичаї ("женити свічку" 1 вересня), обряди, картини судочинства. В авторських ремарках, у репліках, монологах і діалогах чуємо дух

історичного життя. Тут і одяг, що його носили городяни, стародавня зброя, державні й військові посади, старовинні гроші, музичний інструмент.

"Свіччине весілля" – це визначне досягнення І.Кочерги. Вважається одним із найпоетичніших творів української радянської драматургії. Ним утверджувалась у радянській літературі й театрі драматична поема як жанр.

Драмою "Алмазне жорно" і написаною трьома роками пізніше драматичною поемою "Свіччине весілля" І.Кочерга поклав початок українській радянській історичній драматургії.

1944 року створено "**Ярослава Мудрого**" – вершина творчості І.Кочерги. Закінчена у Києві 1944 року (остаточний варіант датовано 1946 роком). 1946 року прем'єра відбулася у Харківському театрі імені Т.Шевченка. Спектакль 1948 року було відзначено Державною премією. 1946 року вийшло два окремі видання "Ярослава Мудрого" – українською мовою і російською.

За жанром "Ярослав Мудрий" – драматична поема (піджанр – романтична драма, хоча була задумана як історична трагедія – "Історія української літератури ХХ століття"). В основу сюжету покладені історичні події ХІ століття, коли князем Київської Русі був Ярослав Володимирович, прозваний у народі Мудрим. З багаторічного князювання, письменник взяв лише невеличкий період – з 1030-1036 рік. Це був час, коли Ярослав Мудрий після тривалих війн з удільними князями і зовнішніми ворогами Русі міцно закріпив за собою великий київський престол і приступив до здійснення давно поставленої мети – високо піднести культуру руської землі. Він "закінчує" збирання землі руської в єдину державу і починає наряджати її: будувати міста, церкви, монастирі (були місцем не лише для проведення релігійних відправ, а й переписування та зберігання книг), поширювати науку та культуру, утверджувати нове законодавство.

Тема твору – показ синівської відданості батьківщині, полум'яної любові до рідної землі князя та широкого загалу простих людей, які в жорстоких боях із різними нападниками завжди відстоювали волю і незалежність своєї батьківщини.

Ідея сформульована самим автором у передмові до твору: "... ідею поеми можна визначити як нелегке і часом болісне шукання правди і мудрості життя разом з народом на користь вітчизни". *Головним конфліктом* у творі є неоднакове розуміння справжнього миру князем і народом.

Образ Ярослава суперечливий, чим і привабив І.Кочергу. У ньому тісно поєдналися лицарська відвага, державний розум, підтримка науки, культури, щедрість, а з іншого – честолюбство, лукавство, ляхливість. Помисли і діяння були спрямовані на те, щоб возвеличити Київ. Він виступає проти прагнень варяг підкорити Київ, відкидає намагання дружини ствердити вищість варяг. Іноді йому доводиться діяти варязькими методами, карати найближчих родичів (вбивство Коснятина, який хотів порушити спокій країни).

Дружина – шведська принцеса. Дочок змушений віддати заміж у чужі краї: Єлизавету – за норвезького короля Гаральда, Анну – за французького короля Генріха І, Анастасію – за угорського Антраша І. цього вимагали інтереси вищої політики. Так Руська земля дістала сильних союзників.

"Раніш закон, а потім благодать" – це філософія Ярослава Мудрого. Закон – вищі інтереси держави, благодать – добро, щастя людей. Але він прагне до мирного

будівництва, а змушений весь вік "водити в походи рать". Бажає дати народові правий суд, створює "Руську правду" – зведення законів. Але разом з тим, змушений їх порушувати, виходячи з певної політичної ситуації. Тому і не знаходить підтримки народу. Так, коли люди вимагали кари над забродою-варягом, убивцем Милушиного брата, Ярослав, аби не загострювати стосунки із варягами, милує його на прохання Єлизавети. Народ висловлює незгоду з цим рішенням: "То неправий суд!". Ідучи до високої мети, князь інколи нехтував долею простолюду (Журейко, Микита): "Мудрий лад. Не посадити кроткими руками, / Немов троянд і лілій тихий сад / Як дикий ліс, мотиками, руками / Державне поле треба корчувать, / Щоб виросла на ньому благодать". Образ змальовано у ваганнях і суперечностях, що властиві кожній людині: "Боже правий, як важко це – творити правий суд!". Із роздумів Ярослава Мудрого: "Береться мудрість не із заповітів, а із шукань і помилок гірких".

Твір має класичну побудову. Композиційно складається із 5-ти частин, які окреслені назвами:

1. "Сокіл" – деталь, саме сокіл привів Гаральда до Єлизавети, хоча переслідував він її сестру Анну. Цим епізодом вводиться "варязька" сюжетна лінія.
2. "Закон і благодать" – характеризує державні пріоритети Ярослава Мудрого, прагнення до миру й спокою в країні.
3. "Квітневий сніг" – несподіваний сніг у квітні і така ж несподівана смерть Милуші (від руки зрадника-варяга).
4. "Каменщик і князь" – стосунки Ярослава мудрого і Журейки, який рятує князя від варязької змови.
5. "Гуслі і меч" – підкреслює у характері героя два начала: оборонця рідної землі і мирного будівничого.

Особливістю композиції є наявність епічних і ліричних відступів (ліричний зачин, монолог Микити має епічний характер). Всі події показані в хронологічній послідовності.